

צפת, מס' 31

שנת 1489

ולפי הנשמע היהודים בצפת ובכפר כינה ובכל אותם המקומות מן הגליל הם בשלוה ובהשקט, ואין להם רשע מן הישמעאלים. אכן, רובם עניים לנים בכפרים,¹ ורוכלים מחזרים בבתים ובחצרות ובשדות לבקש אוכל למו.

מקור: איגרת ר' עובדיה מברטנורה לאחיו, עמ' 102; וראה גם: יערי, איגרות, עמ' 140.

1 כלומר, ורוכלים המבלים ימים רצופים בנדודיהם בכפרים, והשווה לעיל, הערך "עכו", מס' 14.

צפת, מס' 32

שנת 1495

ואולם, אדברה בצר רוחי, ובלב נשבר ונדכה אודיע לכם המקרה בלתי טהור אשר קרה, וזה אחר עברו ימי הסוכות נכנסו בגריביו¹ אחת מהישמעאלים, כ(בוד) מ(עלת) יקותיאל מויגא"צולו² ז(כרונו) ל(ברכה) ואשתו ע(ליה) ה(שלום) והחמד בחורים כ(בוד) מ(עלת) דניאל מבו"רגו³ ז(כרונו) ל(ברכה) ואנשים אחרים לבא פה ירושלים ע(יר) ה(קודש), ובהיותם נגד עכו הטיל השם רוח גדולה אל הים, ובעונות נטבעו כל היהודים זולתי ציציליאנו⁴ אחד נמלט משאון גלי הים ובא והגיד הדבר אל ק(הילת) ק(ודש) ספיי"טה⁵, והקהל שלחו אנשים אל המקום וימצאום ערומים על שפת הים ויקברום שם.

מקור: איגרת תלמידו של ר' עובדיה מברטנורה, עמ' 275–276; וראה גם: יערי, איגרות, עמ' 149.

1 בצידון. "גריביו" היא שיבוש של המלה הערבית "קארב", המציינת ספינה קטנה.

2 ראה לעיל, הערך "צידון", מס' 3 והערה 5 שם.

3 ראה לעיל, הערך "ירושלים", מס' 285 והערה 6 שם.

4 איש סיציליה.

5 צפת.

צפת, מס' 33

שנת 1495

ביום ד', בחמשה ימים לחודש אוט'ו(נברה)¹ רניו יצאנו מדמשק --- וביום ו' בבקר הגענו לספיי"טה², ושם לקחנו חדר קטן בבית איש יהודי עני ואביון מאוד, ועמדנו בביתו יותר מחדש ימים, ויהי שכרו מאתנו בין שנינו א(חד) כסף ליום³, הן בעבור שכירות הבית ובעבור שכר טרחו להכין לנו בר ולחם ומזון. ספיי"טה היא בנויה בשפוע ההר, ועיר גדולה היא, והבתים קטנים ובזווים הם, וכאשר ירדו גשמים, אי אפשר ללכת בעיר בעבור הליכלוך, ובהיותה בשפוע, צער ועמל הוא לצאת בשוקים וברחובות אף בעת הקיץ, כי ת[מיד] עולים ויורדים בה. מ(כל) מ(קום), הארץ טובה ובריאה, והמים טובים בתכלית, והנה, אמת נכון הדבר, כי ראיתי שם זקנים הרבה מאד מששים ושבעים שנה, ובתוכם היה זקן בן מאה ושלישים שנה ועודנו באבו, חזק ובריא אולם. וק(הל) ק(דוש) הם כמו שלש מאות ב(עלי) ב(תים),⁴ ורוב היהודים עושים חנויות מבשמים וגבינה ושמן ומיני קטניות ופירות, ושמעתי, כי כ"ה דוקאטי יוציא א(דם) בחניות ההם, יתפרנסו בהם חמשה אנשים, והמוזנות גם שם הם בזול. והגאון כ(בוד) מ(ורנו) ה(רב) ר' פרץ קולומבו⁵ י(ראה) ז(רע) י(אריך) י(מים) א(מן) הוא ראש וקצין בעיר ההיא, והטה אלינו חסד, וספר בשבחינו, ורצה לעשות לנו ההוצאות בביתו,⁶ וללמוד איתנו בעד שנים עשר דוקאטי לשנה לכל אחד, [אם] חפצנו לשבת במקום והקהל נותנים אליו הספקתו,⁷ הסך נעלם ממני. מ(כל) מ(קום), גם הוא עושה חנות מן אכילה להרויח מזונותיו.⁸

מקור: איגרת תלמידו של ר' עובדיה מברטנורה, עמ' 277; וראה גם: יערי, איגרות, עמ' 151–152.

1 5 באוקטובר 1495. התאריך לא חל ביום הנקוב כאן, ויש לתקן "ביום ב', בחמשה ימים". משך זמן זה מתאים למרחק שבין צפת לדמשק.

2 צפת.

3 ראה הערך "ירושלים", מס' 285 והערה 10 שם.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- 4 כך גם אמד ר' יוסף דמונטנייא את יושבי צפת בשנת 1480 (וראה לעיל, מס' 25).
- 5 ראה עליו להלן, מס' 41, הערה 5.
- 6 כלומר, כי יתגוררו בביתו והוצאותיהם יהיו עליו. הסדר זה היה מקובל בתקופה ההיא בין ראש ישיבה לתלמידיו. ראה, למשל: א' קאפשלי, סדר אליהו זוטא, ב, ירושלים תשל"ז, עמ' 246 – על ישיבתו של ר"י מינץ בפאדובה.
- 7 כלומר, ר' פרץ ישלם 12 דוקאטים לכל תלמיד כ"הספקה" – השכר המשולם על-ידי ראש הישיבה לתלמידיו. על ערך הדוקאט בעת ההיא ראה הערך "ירושלים", מס' 285, הערות 10 ו-22.
- 8 כלומר, שהוא מקבל מן הקהל כסף לצרכי ישיבתו, אך לפרנסת בני ביתו עליו להחזיק חנות מזון.

שנת 1495

צפת, מס' 34

ביום פ(לוגי) שנת רנ"ה ליצירה.¹ בעזה מתא דבנחלת בני יהודה מותבא, נתפשרו כ(בוד) ר' אברהם עם אשתו מ(רת) תרצה בענין נדונייתא שתטול כל מה שהביאה עמה ממעות ונכסים ותלך לה לצפת בלא גט.²

מקור: קונטרס חידושי דינים לרבני ירושלים הקדמונים, בתוך: שו"ת חיים וחסד לר' חיים יצחק מוסאפיה, ליוורנו תקצ"ב, א, סימן פ, דף צג.

1 שנת 1495.

2 עיקר התעודה ראה לעיל, הערך "עזה", מס' 15; ושם הערות.

אחרי שנת 1495

צפת, מס' 35

וכן היה פה צפ"ת הרב ר' יוסף סראמסי,¹ רבו של הרב ר' דוד בן זמרה,² משימים שלום תמיד בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, ואפילו בין הגויים, וזכה לראות את אליהו, ובמקום שראהו, קרוב לציון התנא ר' יהודה בן אלעי, שם חצב לו קבר.³

מקור: ר' אליעזר אזכרי, ס' חרדים, ויניציה שס"א, פרק ח, דף טו, ע"ב.

ספרות: תמר, מחקרים, עמ' 71-72; בניהו, גארסון, עמ' צח-צט.

- 1 צריך להיות "סאראגוסי". ר' יוסף סאראגוסי הוא חכם שנודע בעיקר בחסידותו. מוצאו ספרדי אך ככל הנראה עלה לארץ בשנת 1495 מסיראקוז שבסיציליה (ולא מסאראגוזה שבספרד), ונראה שעלה בעקבות גירוש יהודי האי. בדרכו לארץ עבר דרך מצרים (ראה: ח"י"ד אזולאי, שם הגדולים, בערכו), ביירות וצידון, שבה נתבקש להישאר כרב. וראה דבריו של תלמידו האלמוני של ר' עובדיה מברטנורה, שפגשו בבירות ותיארו כ"איש צדיק --- והוא חסיד גמור" (יערי, איגרות, עמ' 149) והגיע עמו מצידון לצפת (ראה לעיל, הערך "צידון", מס' 3). חתום על "איגרת השמיטה" משנת 1504 (ראה להלן, מס' 41, ליד ציון הערה 25); היה מעורב בהדחת שוחט מכהונתו (ראה להלן, מס' 49, ליד ציון הערה 8). על פי הספדו של ר' יוסף גארסון יש לקבוע את תאריך מותו לראשית חודש סיוון, שנת רס"ז (ראה להלן, מס' 44, הערה 2).
- 2 ראה להלן, מס' 39. והשווה: סמברי, דברי יוסף, עמ' 362.
- 3 כלומר, בעין אלזיתון.

שנת 1496

צפת, מס' 36

אני, יהודה בן(ו) כ(בוד) ר' יושע הזקן ז(כרוננו) ל(חיי) ה(עולם) ה(בא), כתבתי זה הספר --- שנת חמשת אלפים ומאתים וששה וחמשים שנה לבריאת עלמא במדינת צפ"ת עיר הקדש.¹

מקור: כ"י לונדון, הספרייה הבריטית, Or. 10810 (אוסף גאסטר, מס' 955), דף 56 ע"א – קטע מתוך קולופון של פירוש עשר הספירות.

1 הקולופון במלואו ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה משנת 1496; ושם הערות.

צפת, מס' 37

שנת 1498

אני שלום זיתון (שמרו) צ(ורו) כתבתי זה הביאור הנכבד על שערי אורה כשהייתי מתגורר בצפת.¹

מקור: כ"י ניו-יורק, ספריית בית-המדרש לרבנים, (Mic. 1644 (ENA 1257), דף 93 ע"ב – קטע מקולופון של פירוש שערי אורה לר"י גיקאטילה.

1 עיקר הקולופון ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה משנת 1498 (ושם הערות). השם שלום זיתון נזכר גם באיגרת ללא תאריך של הנגיד ר' נתן הכהן שולאל לפרנס אלכסנדרוני, מן-הסתם גבאי של הקדש. דומה, כי הכוונה למעתיק שלפנינו, וכי יש לאחר את שהותו באלכסנדריה לשהותו בצפת. ראוי לזכור, כי מלשון הקולופון שלפנינו עולה בבירור, כי בזמן כתיבתו כבר לא ישב המעתיק בצפת. יש אפוא מקום להניח, ששהה באלכסנדריה לפחות בין שנת 1498, שנת העתקת כתב-היד שלפנינו, ובין שנת 1502, שנת מותו של ר' נתן הכהן שולאל (קטעים מן האיגרת נדפסו לעיל, הערך "ירושלים", מס' 261). יש מקום להניח, שהשלים את העתקת כתב-היד – או את הקולופון – בשלהי התקופה הממלוכית. וראה: דוד, משפחת שולאל, עמ' 406–407. ר' שלום זיתון נזכר גם כאחד ממעתיקייה של איגרת "עשרת מונים", שנשלחה לחבורה של מקובלים – מן-הסתם בירושלים – "אשר עליהם נאמר אשר מארץ ברבריה המה" (וראה לעיל, הערך "ירושלים", מס' 255, הערה 12).

צפת, מס' 38

שנת 1499

נשלם בחדש אדר שנת תח"י לטטרות במאתא¹ צפ"ת² --- הכותב שלמה בן שלום בן יוסף בן חטר בן יוסף בן בן! שלמה מזרע בן גרא --- נכתב על שם החבר --- יחיא בן [...].

מקור: כ"י ניו-יורק, ספריית בית-המדרש לרבנים, (Mic. 6154 (Rab. 349), דף 28 ע"א – קטע מקולופון של ספר קנין מתוך משנה תורה לרמב"ם.

1 פירושו: "בעיר".

2 עיקר הקולופון ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה משנת 1499 (ושם הערות).

צפת, מס' 39

שלהי המאה ה"ט"

ואני הכרתי את החכם הזה¹ בצפת בהיותי בן י"ג שנה,² ובלי ספק היה חסיד גדול וירא שמים ובקי בתלמוד ובמדרשים, אבל היו בדורו גדולים ממנו.

מקור: שו"ת רדב"ז, ויניציה תק"ט, סימן תקצו – וארשה תרמ"ב, ב, סימן תקצו.

ספרות: תולדות חכמי ירושלים, א, עמ' 70; ש' אסף, "תעודות חדשות לתולדות היהודים בארץ-ישראל ומצרים", מאסף ציון, ב (תרפ"ז), עמ' 120; אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 488; בניהו, תעודה, עמ' 111.

1 ר' יוסף בן אברהם אסקנדראני, (א)סכנדארי או אלכסנדריני. לעתים נקרא דידיע – כלומר, "הנודע בשם" – אסקנדרי. לדעת אשתור הוא החכם שמוזכר סְמָכְרִי כחכם ספרדי, רבה של קהילת המסתערבים באלכסנדריה, שעלה ארצה כעבור זמן-מה, התיישב בירושלים, וממנה עבר לצפת. ראה: סמברי, דברי יוסף, עמ' 400. בניהו מבחין בין החכם האלכסנדרוני לחכם הארצישראלי. לדעתו הראשון מעולם לא עלה לארץ-ישראל, ואילו האחר, ר' יוסף בן אברהם, קרובו של הראשון, הוא הנזכר כאן. אסקנדראני הוא, כפי הנראה, חכם מסתערבי, שחי זמן-מה בירושלים והתרוועע בה עם ר' עובדיה מברטנורה (וראה לעיל, הערך "ירושלים", מס' 277). לאחר-מכן עקר לצפת, ושם פגש בו הרדב"ז בנעוריו (וראה להלן, הערה 2). בשנת רס"ד חתם על איגרת שמיטה (להלן, מס' 41), ואחרי שנת רס"ה כתב עם תלמידיו איגרות-תלונה לנגיד ר' יצחק שולאל (להלן, מס' 47–49). ההבחנה בין שני החכמים בעלי השם הזהה עולה מן העובדה, שסמברי, המציין את מאורעות חייו של החכם האלכסנדרוני עד מותו, לא הזכיר כלל את עלייתו לארץ-ישראל. יתר-על-כן, באיגרתו לנגיד מציין יוסף אסקנדארי הצפתי בעצמו, שקרובו ר' יוסף אסקנדארי האלכסנדרוני תומך בו (וראה לעיל, מס' 47, שורות 68–69). לפי עדותו של ר' יעקב בירב חיבר ר' יוסף הצפתי פירוש על ה"טורים" (וראה לעיל, הערך "ירושלים", מס' 277). ידיעה דומה מוסר סמברי (שם, עמ' 41) על ר' יוסף אסקנדארי האלכסנדרוני, ומכאן שאכן היו שני ר' יוסף אסקנדארי. על-סמך תשובת הרדב"ז קבע בניהו, שר' יוסף היה סופר, אך אין כל הכרח בכך.

2 הרדב"ז נולד בשנת 1479, בקירוב, ומכאן, שהיה כבן 13 בשנת 1492.

לפני שנת 1502

צפת, מס' 40

11 --- אמנם בעונותינו (נו) המלמד הצפתי

[ה]כהן ז(כרונו) ל(ברכה) נתבקש בישיבה של מעלה, ואיני זוכר

[יו]תר. [הצטער]תי שלא שלחתי לכבדכם שום כתב; לא

[ידעתי את] מי אשלח ומי ילך לי ---¹

מקור: כ"י ניו-יורק, ספריית בית-המדרש לרבנים, ENA 3307, f. 12.

פורסם: דוד, משפחת שולאל, עמ' 403.

ספרות: שם, עמ' 387–388.

1 לפנינו קטע ממכתב ששלח שלום בן יעקב מדמשק לנגיד ר' נתן הכהן שולאל במצרים. הכותב היה, כנראה, סוכנו של הנגיד בדמשק. מכל-מקום, המכתב עוסק בעיקר בדיווח על עסקות שונות, מן-הסתם עסקות פרטיות של הנגיד. מכתב נוסף של שלום בן יעקב ראה לעיל, הערך "ירושלים", מס' 256 (וראה הערה 4 שם). המכתב שלפנינו תוארך על-פי שנת מותו של הנגיד. את מכתבו האחר של שלום בן יעקב הצענו לייחס לתקופה הסמוכה להסתלקותו של הנגיד מירושלים ולפני מינויו לנגיד, משמע, בין שנת 1471 לשנת 1484 (וראה הערה 3 שם). הדעת נותנת, שזמן קצר בלבד הפריד בין כתיבת שני המכתבים.